

УДК 811.111'272'42'276

Г.О. ХАЦЕР,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Запорізького національного університету*

ТЕРМІНИ-СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ В АНГЛОМОВНОМУ ЮРИДИЧНОМУ ДИСКУРСІ: АНАЛІЗ КОМПОЗИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Стаття присвячена проблемі вивчення окремих структурних видів фахової термінології в залежності від її віднесення до різних видів дискурсу. Були виявлені найбільш продуктивні словотворчі моделі термінів-словосполучень та морфологічні структури англійських юридичних термінів-словосполучень. Окремо, були виділені найбільш активні словотворчі елементи при утворенні термінів-словосполучень.

Ключові слова: терміни-словосполучення, англomовний юридичний дискурс, спосіб термінотворення, словотворчі моделі, граматичні зв'язки.

Мова – це організована структура, у межах якої постійно відбуваються внутрішні зміни. Зі стрімким розвитком окремих професійних галузей, таких як ІСТ, кримінально-процесуальної діяльності, інноваційної медицини, фармацевтики, аграрно-промислового сектору, для сучасної лінгвістики стає нагальним виявлення правил та закономірностей, за якими утворюється фахова термінолексика. Праці провідних науковців присвячені вивченню структурно-семантичних особливостей різноманітних моделей формування термінів, але особливості утворення кримінально-процесуальних термінів англomовного юридичного дискурсу висвітлені недостатньо через їх ототожнення із загально-юридичною термінологією.

Вивченням структурно-семантичних особливостей термінологічної лексики займалися такі вчені, як: Л.Є. Азарова [1], М.М. Бондарчук [3], В.В. Виноградов [4], І.М. Гумовська [5] А.С. Д'яков [6], Н.М. Лоскутова [11], С.М. Кришталь [10], А.С. Рибаківа [15] та ін. У їх полі зору знаходяться економічна, медична лексика, термінологія комп'ютерних мереж, комп'ютерного дискурсу в цілому, терміни маркетингу та ринкових відносин тощо. Проте юридичний дискурс та термінологія, з якої він складається, недостатньо висвітлені в лінгвістичній літературі. Науковців цікавлять питання: 1) засобів мовної аргументації в межах дискурсу [9]; 2) структурних особливостей юридичних термінів, що використовуються при викладанні іноземної мови [12]; 3) порівняння термінологічного навантаження юридичного дискурсу у різних мовах [13]; 4) полісемії та омонімії англomовних юридичних термінів [2] та інші. Проблема аналізу композиційних процесів при синтаксичному способі творення багатокомпонентних термінів англomовного юридичного дискурсу залишається поза увагою фахівців та є актуальною для сьогодення, адже розуміння внутрішніх процесів формування термінологічної бази юридичного дискурсу, надає спеціалістам можливість більш ефективної комунікації та взаємодії у межах дискурсу. Також, отриманні знання дозволять професіоналам, хто не є носіями мови, більш раціонально будувати процес виконання своїх обов'язків та підняти рівень міжнародного спілкування на більш високий рівень.

Мета статті полягає у всебічному дослідженні композиційних процесів при синтаксичному способі творення англomовних юридичних термінів, а також виокремлені їх взаємозв'язку та структурно-семантичних особливостей.

© Г.О. Хацер, 2018

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- узагальнити поняття «багатокомпонентний термін» / «термін-словосполучення»;
- виокремити головні типи термінів-словосполучень англomовного юридичного дискурсу за кількістю компонентів;
- розподілити на групи терміни-словосполучення англomовного юридичного дискурсу за морфологічним вираженням головного слова;
- виявити домінуючі елементи груп термінів-словосполучень та значення, які ці групи відображають.

Об'єктом дослідження є англomовні кримінально-процесуальні терміни-словосполучення. Предметом роботи виступають структурно-семантичні особливості багатокомпонентних термінів англomовного юридичного дискурсу та типи їх композиційних зв'язків.

Поняття «словосполучення» як синтаксична одиниця виникло ще у XVIII–XX ст. завдяки працям М.В. Ломоносова, Ф.Ф. Фортунатова, О.О. Шахматова, але залишається дискусійним до тепер. Лінгвісти не мають універсального визначення цього поняття. Так, О.І. Діброва розглядає словосполучення як «будь-які непредикативні конструкції, що будуються на синтаксичному зв'язку» [7, с. 10–11]. О.О. Селіванова у «Лінгвістичній енциклопедії» зазначає: «словосполучення – це синтаксична конструкція поєднання на підставі підрядного зв'язку двох і більше повнозначних слів» [16, с. 667]. В свою чергу, К.О. Новічкова розуміє словосполучення як цілісну синтаксичну конструкцію, яка складається із головних і підрядних частин, та входить до системи «словосполучення-речення-текст» [14]. Проте для більшості синтаксистів, словосполучення – це синтаксична одиниця, яка розширює слова завдяки підрядному зв'язку елементів: узгодження, керування та прилягання [8, с. 48].

У роботі під термінологічним словосполученням розуміється синтаксична конструкція, що виконує функцію номінації професійного поняття у межах певної термінологічної системи, складається із повнозначних елементів із підрядним зв'язком та побудована за граматичними правилами відповідної мови.

До головних ознак словосполучень відносять синтаксичні та структурні відношення між їх компонентами. За першими розрізняють: – атрибутивні; – предикативні та комплетивні зв'язки. За морфологічним визначенням головного слова терміни-словосполучення поділяються на: субстантивні, ад'єктивні, вербальні, нумеральні, адвербіальні та прономінальні.

Для виявлення особливих ознак саме англomовної юридичної термінології, за допомогою квантитативного підходу та методу безпосередніх складників, були виокремлені найбільш продуктивні словотворчі моделі юридичного дискурсу, які найчастіше зустрічаються у текстах кримінально-процесуального спрямування та за допомогою яких утворюються нові термінологічні словосполучення. Із 300 словосполучень, обраних методом суцільної вибірки, було виявлено, що кількість компонентів може коливатися від двох до чотирьох із незначною часткою термінів з більшою кількістю композитів, а серед морфологічних структур домінують іменні субстантивні і тільки 1% від загальної кількості належить вербальним та іменним ад'єктивним.

Найбільш продуктивним способом термінотворення серед багатокомпонентних словосполучень англomовного юридичного дискурсу є утворення дво- та трикомпонентних термінів-словосполучень (46% та 35% відповідно). Таке явище пояснюється прагненням професіоналів надати якомога чіткіше визначення понять юридичного дискурсу для запобігання спірним трактувань, виникненню суперечок. Також, для англomовного юридичного дискурсу характерним є виникнення нових понять, що будуються на вже існуючих – *ресіюарі damage (матеріальна шкода)*, *damage of citizens' rights and interests (шкода правам та інтересам громадян)*; *crime (злочин)* – *crimes against peace and security of mankind and international law order (злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку)*, *crime against national security (злочин проти основ національної безпеки)*, *crime against public order and public health (злочин проти громадської безпеки, порядку і моральності)*.

Серед **двокомпонентних термінів-словосполучень** виокремлені такі моделі:

Модель-1 A + N: *tax legislation, controlled purchase, legislative proposal, social defender, procedural costs, civil claim, private prosecution, disciplinary responsibility.*

Вона утворюється поєднанням іменника та прикметником, який додає певні характеристики до поняття.

Модель-2 N + N: *witnesses intimidation, prosecutor's abuse, court costs, witness immunity, bar association, search action, interrogation room, behavior modification, submission scale.*

Модель утворюється за допомогою двох рівнозначних іменників.

Модель-3 N + prep + N: *supervision over the legality, independence of judges, site of the incident, penalty for an offence, appeal against a decision, completion of the investigation.*

Відмінність Моделі-3 від Моделі-2 полягає у тому, що іменники пов'язані один з одним за допомогою підрядного зв'язку опосередкованого (прийменникового) керування.

Модель-4 V + N: *to grant a motion, to refuse a petition, to dismiss a charge, to aggravate circumstances, to file a petition, to hold an inspection, to execute a search.*

Модель утворюється додаванням до дієслова іменника без прийменника.

При розподілі термінів-словосполучень англomовного юридичного дискурсу за морфологічним вираженням головного слова, прийменникові та безприйменникові групи одного типу об'єднувалися, пояснюючи це тим, що при утворенні трикомпонентних англomовних юридичних термінів характерними є безпосереднє та опосередковане керування граматичних зв'язків у термінів-словосполученні. Таким чином, композиційні моделі **трикомпонентних термінів-словосполучень** можна об'єднати у декілька груп:

Модель-5 N (+ prep.) + N (+ prep.) + N: *attorney personality profile, fixation court proceedings, court order obligation, supervision over compliance with laws.*

Модель-6 N (+ prep.) + A + N: *immunity of an international entity, rules of civil procedure, deprivation of special rights, body dysmorphic disorder, consolidation of criminal cases.*

Модель-7 A + N + N: *civil commitment evaluations, investigatory isolation ward, temporary property seizure, forensic medical examination, special investigation activity.*

До інших структурних моделей трикомпонентних юридичних термінів, які налічують незначну кількість в англomовному юридичному дискурсі, відносяться:

V + A + N; V + N + V; V + N + N; N + V + N; A + A + N: *to deprive the right to speak, to launch criminal investigation, current draft law, failure to execute the sentence.*

За кількісною характеристикою серед дво- та трикомпонентних термінів-словосполучень переважають три моделі: A + N (31% від загальної кількості англійських юридичних термінів-словосполучень); N (+ prep.) + N (22% від загальної кількості англійських юридичних термінів-словосполучень); N + A + N (13% від загальної кількості юридичних термінів-словосполучень).

Найчастіше дво- та трикомпонентні терміни з іменником у кінцевому положенні відображають такі значення:

- дії: *execution of the sentence, additional charge, special investigation activity, appeal against decision;*

- абстрактні поняття: *justificative circumstances, disciplinary responsibility, private prosecution, aggravation circumstances;*

- правові норми та положення: *current draft law, tax legislation, legislative proposal, breaking of civil order, responsibility for false denunciation, civil claim.*

Чотирикомпонентні моделі налічують 54 одиниці із загального числа проаналізованих термінів-словосполучень. Їх композиційні моделі варіюють та не мають чітко домінуючих структур. Серед найбільш поширених виокремлюємо:

Модель-8 A + N + N + N: *compulsory treatment for drug abuse, compulsory treatment for alcohol abuse, juvenile subjection to supervision of a guardian.*

Модель-9 N + N + A + N: *rule of the act on criminal responsibility.*

Модель-10 A + A + N + N: *imperative criminal procedure provision, criminal executive system body, special criminal and proceeding production.*

Модель-11 A + N + A + N: *compulsory measures of educational character.*

За ознаками, що позначають вищезазначені моделі, можна сформулювати три групи:

- правові поняття: *claim for compensation for moral damage, rule of the act on criminal responsibility, imperative criminal procedure provision, prohibiting rules of criminal procedure;*

- види покарань: *compulsory treatment for alcohol abuse, compulsory treatment for drug abuse, juvenile subjection to supervision of a guardian, compulsory measure of educational character;*

- правові органи: *criminal executive system body, bodies controlling tax compliance.*

Найактивнішими елементами при утворенні термінів-словосполучень англомовного юридичного дискурсу є слова: *legislation, charge, law, investigation, right:*

the right to appeal, current legislation, law of procedure, property rights, additional charge, political right, criminal and procedure law, pre-trial investigation, to pass legislation, tariff legislation, undercover investigation, unbiased investigation, etc.

Дослідження виявило, що значна кількість англійських багатокомпонентних юридичних термінів утворюється шляхом поєднання та додавання загальноновживаних слів і термінів із суміжних галузей науки.

Таким чином, у ході дослідження було виявлено, що терміни-словосполучення англомовного юридичного дискурсу характеризуються різноманіттям композиційних процесів та кількістю компонентів у своїй структурі. До найбільш продуктивних словотворчих моделей відносяться моделі з двома та трьома компонентами, що мають безпосереднє та опосередковане керування граматичних зв'язків. Найпоширенішими субстантивним моделями є $A + N$, $N + N$ та $N + A + N$ з лівостороннім розгалуженням термінів. Менш поширеними в англомовному юридичному дискурсі є багатокомпонентні терміни з більше, ніж чотирма елементами у своїй структурі. Це пояснюється зменшенням ступеня вмотивованості та незручністю використання при усному та письмовому професійному спілкуванні.

У подальшому доцільним є дослідити валентні зв'язки між компонентами термінів-словосполучень англомовного юридичного дискурсу та виявити морфологічні ознаки компонентів англійських юридичних термінів.

Список використаних джерел

1. Азарова Л.Є. Складання як один із способів словотвору / Л.Є. Азарова. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2005. – 123 с.
2. Барабаш О.В. Разграничение омонимии и полисемии юридических терминов / О.В. Барабаш // *Rhema. Rema.* – 2015. – № 2. – С. 39–51.
3. Бондарчук М.М. Структурно-семантичні параметри російської авіаційної терміносистеми (макрополе «рух літального апарата»): автореф. дис. ... канд. філол. наук / М.М. Бондарчук. – К., 2000. – 32 с.
4. Виноградов В.В. Лексикология и лексикография / В.В. Виноградов. – М.: Наука, 1977. – 312 с.
5. Гумовська І.М. Англійська юридична термінологія в економічних текстах: генезис, дериваційні та семантико-функціональні аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук / І.М. Гумовська. – Львів, 2000. – 20с.
6. Д'яков А.С. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько. – К.: «КМ Academia», 2000. – 218 с.
7. Диброва Е.И. Современный русский язык / Е.И. Диброва. – М.: Наука, 2002. – 563 с.
8. Евсеева И.В. Современный русский язык: курс лекций / И.В. Евсеева, Т.А. Лузгина, И.А. Славкина, Ф.В. Степанова. – Красноярск: Сибирский федеральный ун-т., 2007. – 642 с.
9. Коваль Н.Є. Мовні засоби аргументації в юридичному дискурсі (на матеріалі англомовних законодавчих та судових документів): дис. канд. філол. наук / Н.Є. Коваль. – Львів, 2007. – 184 с.
10. Кришталь С.М. Структурно-семантичний аналіз метафоричних термінів підмови фінансів в англійській і українських мовах: дис. ... канд. філол. наук / С.М. Кришталь. – Донецьк, 2003. – 218 с.
11. Лоскутова Н.М. Кінематографічна термінологія: структура та семантика (на матеріалі французької та української мов): дис...канд. філол. наук / Н.М. Лоскутова. – Одеса, 2016. – 339 с.
12. Мартынова Н.А. Особенности описания терминологической лексики при описании ДТП / Н.А. Мартынова // *Научный Вестник Орловского юридического института МВД России им. В.В. Лукьянова.* – Орел: ОрЮИ МВД России, 2017. – С. 154–156.
13. Назарова Н.С. Структурно-семантический анализ терминов международного права в английском и таджикском языках: автореф. дис. ... канд. филол. наук / Н.С. Назарова. – Душанбе, 2014. – 24 с.

14. Новичкова К.А. Новые подходы к изучению словосочетания как синтаксической единицы на уроках русского языка / К.А. Новичкова. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.festival.1september.ru/articles (останнє звернення 29.03.2018).

15. Рыбакова А.С. Структурно-семантические особенности компьютерной терминологии в современном английском языке: дисс. ... канд. филол. наук / А.С. Рыбакова. – Коломна, 2012. – 222 с.

16. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2011. – 844 с.

References

1. Azarova, L.E. *Skladannia yak odyin iz sposobiv slovotvoru* [Composition as one of ways to word formation]. Vinnitsa, UNIVERSUM-Vinnitsa Publ., 2005, 123 p.

2. Barabash, O.V. *Razgranichenie omonimii s polisemii yuridicheskikh terminov* [Differentiation of legal terms homonymy and polysemy]. *Rema* [Remas], 2015, pp. 39-51.

3. Bondarchuk, M.M. *Strukturno-semantichni parametry rosiyskoi avatsionoi terminosistemy (makropole "rukh litalnogo aparata")*. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Structural and semantic parameters of Russian aviation terminological system (macro-field "motion of an aircraft"). Extended abstract of cand. philol. sci. diss.]. Kyiv, 2000, 32 p.

4. Vinogradov, V.V. *Lexicologia i lexicographia* [Lexicology and lexicography]. Moscow, Nauka Publ., 1977, 312 p.

5. Gumovska, I.M. *Angliyska yurydychna terminologia v ekonomichnykh textakh: genezys, deryvatsiini ta semantiko-funktsionalni aspekty*. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [English legal terminology in economic texts: genesis, derivative and semantic and functional aspects. Extended abstract of cand. philol. sci. diss.]. PhD diss. Lviv, 2000, 20 p.

6. Diakov, A.S., Kyak, T.R., Kudelko, Z.B. *Osnovy terminotvorennia: semantychni ta sotsiolingvistychni aspekty* [The basis of terminology formation: semantic and sociolinguistic aspects]. Kyiv, "KM Academia" Publ., 2000, 218 p.

7. Dibrova, E.I. *Sovremenny russkiy yazyk* [Modern Russian Language]. Moscow, Nauka Publ., 2002, 563 p.

8. Evseeva, I.V. *Sovremenny russkiy yazyk: kurs lektsiy* [Modern Russian Language: lectures]. Krasnoyarsk, Sibirskiy Federalny Un-t Publ., 2007, 642 p.

9. Koval, N.E. *Movni zasoby argumentatsii v yurydychnomu diskursi (na materialy anglo-movnykh zakonodavchyykh ta sudovykh dokumentiv)*. Diss. kand. filol. nauk [Language means of argumentation in legal discourse (based on English legislative and judicial documents. Cand. philol. sci. diss.]. Lviv, 2007, 184 p.

10. Kryshal, S.M. *Strukturno-semantychny analiz metaphorychnyykh terminiv pidmovy finansiv v angliyskii i ukrainskyykh movakh*. Diss. kand. filol. nauk [Structural and semantic analysis of metaphorical terms of financial sublanguage in the English and Ukrainian languages. Cand. philol. sci. diss.]. Donetsk, 2003, 218 p.

11. Loskutova, N.M. *Kinematographichna terminologia: struktura ta semantika (na materialy phrantsuzskoi ta ukrainskoi mov)*. Diss. kand. filol. nauk [Cinematic terminology: structure and semantics (based on materials of French and Ukrainian. Cand. philol. sci. diss.]. Odesa, 2016, 339 p.

12. Martynova, N.A. *Osobennosti opisania terminologicheskoy lexiki pri opisani DTP* [Peculiarities of terminology description while traffic accidents]. *Nauchny vestnik Orlovskogo yuridicheskogo instituta MVD Rossii im. V.V. Lekianova* [Orel Institute of Law Scientific Journal]. Orel, 2017, pp. 154-156.

13. Nazarova, N.S. *Strukturno-semanticheskii analiz terminov mezdunarodnogo prava v angliyskom i tadzhikskom yazykakh*. Avtoref. diss. kand. filol. nauk [Structural and semantic analysis of International law terms in the English and Tajik languages. Extended abstract of cand. philol. sci. diss.]. Dushanbe, 2014, 24 p.

14. Novichkova, K.A. *Novye podkhody k izucheniyu slovosochetaniya kak sintaksicheskoy edinitsey na urokakh russkogo yazyka* [New approaches to the study of word-combinations as syntactical unit during lessons of Russian]. Available at: www.festival.1september.ru/articles (Accessed 29 March 2018).

15. Rybakova, A.S. *Strukturno-semanticheskie osobennosti kompyuternoy terminologii v sovremennom angliyskom yazyke*. Diss. kand. filol. nauk [Structural and semantic peculiarities of computer terminology in the modern English language. Cand. philol. sci. diss.]. Kolomna, 2012, 222 p.

16. Selivanova, O.O. *Lingvistichna entsyklopediia* [Linguistic encyclopedia]. Poltava, Dovkillya-K Publ., 2011, 844 p.

Статья посвящена проблеме изучения отдельных структурных видов специализированной терминологии в зависимости от ее принадлежности к разным видам дискурса. Были выявлены наиболее продуктивные словообразующие модели терминов-словосочетаний и морфологические структуры английских юридических терминов-словосочетаний. Отдельно, были выделены наиболее активные словообразующие элементы при образовании терминов-словосочетаний.

Ключевые слова: термины-словосочетания, англоязычный юридический дискурс, способ терминообразования, словообразующие модели, грамматические связи.

The article deals with the problem of particular structural types of specialized terminology studying that depends on its connection with different types of discourses. The most productive word-forming models of term-combinations have been determined as well as morphological structures of English legal term-combinations. In addition, the most active word-forming elements for English legal term-combinations have been singled out.

Key words: term-combinations, English legal discourse, method of term-formation, word-forming models, grammatical connections.

Одержано 21.03.2018.